

Beschermwaardigheidstoetsing

“Elegant gezelschap in een Hollandse renaissancezaal”
van Dirck Hals en Dirck van Delen (NK2584)

Beschermwaardigheidstoetsing

In dit rapport wordt verslag gedaan van de op 29 september 2017 uitgevoerde beschermwaardigheidstoetsing betreffende het schilderij “Elegant gezelschap in een Hollandse renaissancezaal” van Dirck Hals en Dirck van Delen (NK2584).

Commissie

Deze toetsing is uitgevoerd door de toetsingscommissie beschermwaardigheid (TCB). De TCB is ingesteld door de stichting Museumregister Nederland op grond van de LAMO en de Erfgoedwet.

De vaste bezetting van de TCB bestaat uit: voorzitter mw. mr. Els Swaab en prof. dr. Manfred Sellink, bijgestaan door ambtelijk secretaris mw. bc. Ellie Bruggeman. Voor deze toetsing is mw. Els Swaab vervangen door haar vaste plaatsvervanger mw. mr. Marjan Goslings en dhr. Sellink door mw. dr. Claire Baisier.

Per toetsing wordt de vaste bezetting van de TCB aangevuld met drie deskundigen ter zake van de specifieke eigenschappen van de objecten of (deel)collecties waarop de toetsing betrekking heeft. Eén van deze deskundigen kan door de opdrachtgever tot toetsing voorgedragen worden. De overige deskundigen worden voorgedragen door of via het TCB deskundigenteam. Voor deze toetsing zijn de volgende deskundigen voorgedragen en benoemd door het bestuur van de stichting Museumregister Nederland:

Op voordracht van de opdrachtgever tot toetsing (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed): geen voordracht.

Op voordracht van het deskundigenteam van de TCB:

- dhr. dr. Elmer Kolfin,
- dhr. drs. Bernard Vermet,
- dhr. drs. Friso Lammertse.

Aanleiding

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) heeft de TCB verzocht om een beschermwaardigheidstoetsing uit te voeren met betrekking tot het schilderij in verband met een ingediende claim tot restitutie betreffende dit werk. De bewuste claim is voorgelegd aan de Adviescommissie Restitutieverzoeken Cultuurgoederen en Tweede Wereldoorlog (Restitutiecommissie). De RCE heeft aan de TCB gevraagd om de beschermwaardigheid van het schilderij, op grond van het belang van dit werk voor het Nederlandse cultuurbezit, te beoordelen.

Ingediende stukken en ontvangen informatie

Ontvangen vóór 29 september 2017:

- basisgegevens schilderij van website RCE:
<http://data.collectienederland.nl/search/?q=nk2584>

Aanvullingen ontvangen op 29 september:

- Restauratie rapport van een Elegant gezelschap in een Hollandse renaissancezaal, Dirk Hals, Dirck van Delen. Marion Bosch, schilderijenrestauratrice in Amsterdam, tussen juni 2003 en april 2004

Objectbeschrijving

Digitale Collectie Nederland (<http://data.collectienederland.nl/search/?q=nk2584>, raadpleegdatum: 29 september 2017) geeft de volgende gegevens m.b.t. het schilderij:

Vervaardiger:	Delen, D. van; Hals, D.
Vervaardigingsdatum:	1628
Onderwerp:	genre, interieur
Beschrijving:	Banket met musici en sjoelbakspelers in interieur **
Identificatie:	NK2584
Soort object:	schilderij
Dataprovider:	Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Materiaal:	olieverf, paneel

Informatie over het schilderij op de website van het Frans Hals Museum, incl. afbeelding: (<http://www.franshalsmuseum.nl/nl/collectie/zoeken-de-collectie/festive-company-in-a-renaissance-room-116/#>, raadpleegdatum: 29 september 2017):

Collectie:	Oude Kunst
Nu te zien op zaal:	Ja
Materiaal en techniek:	olieverf op paneel
Foto gemaakt door:	Tom Haartsen
Afmeting:	92,5 x 157 cm
Creditline:	In langdurig bruikleen van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Inventarisnummer:	os 75-318

** : correctie op beschrijving: triktrakspelers i.p.v. sjoelbakspelers.

Referentiekader beschermwaardigheidstoetsing

Voor beschermwaardigheid van culturele objecten gelden in de zin van de Erfgoedwet en de LAMO 2016 de volgende criteria: het moet gaan om een cultuurobject of verzameling van bijzondere cultuurhistorische of wetenschappelijke betekenis welke onvervangbaar en onmisbaar is voor het Nederlands cultuurbezit.

Onvervangbaar wordt in de LAMO gedefinieerd als *“er zijn geen gelijke of gelijksoortige voorwerpen in goede staat in het Nederlandse publieke domein aanwezig”*. Onmisbaar wordt in de LAMO gedefinieerd als *“het [een cultuurobject of verzameling] heeft minimaal één van de volgende functies: symboolfunctie, schakelfunctie of ijkfunctie”*.

Hierbij wordt onder symboolfunctie verstaan *“de functie van een roerende zaak als duidelijke herinnering aan personen of gebeurtenissen, die voor het begrip en appreciatie van de Nederlandse (cultuur) geschiedenis van overtuigend belang zijn”*.

Een schakelfunctie wordt gedefinieerd als *“de functie van een roerende zaak als wezenlijk element in een ontwikkeling, die voor de wetenschapsbeoefening, met inbegrip van de beoefening van kunstgeschiedenis, in Nederland van overtuigend belang is”*.

Onder ijkfunctie wordt verstaan *“de functie van een roerende zaak als wezenlijke bijdrage in het onderzoek of de kennis van andere belangrijke voorwerpen van kunst, geschiedenis of wetenschap”*.

Het algemene referentiekader in de zin van de Erfgoedwet en LAMO is het nationaal belang, maar het is ook mogelijk dat juist het regionale of lokale belang zwaar weegt, of dat het gaat om de betekenis van het object voor een bepaalde groepering .

De LAMO bepaalt voorts dat de TCB bij haar advies mede gebruik zal maken van de waarderingmethodiek [‘Op de Museale weegschaal’](#) (2013).

De TCB heeft onderhavige toetsing aangevangen met gebruikmaking van de waarderingcriteria van de methodiek ‘Op de Museale weegschaal’ en heeft vervolgens de criteria voor beschermwaardigheid uit de Erfgoedwet en de LAMO doorlopen.

Waardering aan de hand van de methodiek ‘Op de Museale weegschaal’

Referentiekader

Het referentiekader voor de waardering is nationaal (Nederland).

Kenmerken

Toestand:

Het schilderij verkeert, gezien de ouderdom en de kwetsbaarheid van het paneel, in goede conditie. De laatste restauratie vond plaats in 2003/ 2004.

Ensemble:

Er is geen sprake van een ensemble.

Herkomst:

Het schilderij is voorzien van een signatuur. Deze luidt “Dirck van Delen fecit 1628” en staat boven de deur in het midden van het schilderij. Het schilderij is niet gesigneerd door Dirck Hals aan wie de schildering van de personen, de ‘staffage’, wordt toegeschreven. Op grond van de uitvoering van de ‘staffage’ wordt de juistheid van die toeschrijving door de TCB niet betwijfeld, al wordt niet uitgesloten dat ook Van Delen een bescheiden rol speelde bij de

uitvoering. Ook bestaat geen twijfel bij de TCB over de uitvoering van de architectuur door Dirck van Deelen.

De vroege herkomstgeschiedenis van het schilderij is onbekend. Na de Tweede Wereldoorlog is het schilderij gerecupereerd en in beheer gekomen van de Stichting Nederlands Kunstbezit (SNK).

Zeldzaamheid:

Van Dirck van Delen zijn de TCB circa 10-15 werken in openbare Nederlandse collecties bekend. Binnen het werk van Dirck van Delen wordt het schilderij als bijzonder interessant gekenmerkt. Er zijn ook meerdere Nederlandse musea die werk van Dirck Hals in hun collectie hebben. Binnen het oeuvre van Dirck Hals wordt dit schilderij gezien als één van de belangrijke werken, samen met de in Nederland (Rijksmuseum) aanwezige Buitenpartij. Het monumentale karakter, de omvang en de samenwerking van Dirck Hals en Dirck van Delen maken het schilderij echter uitzonderlijk: de TCB kent binnen het genre van 'vrolijke/elegante gezelschappen' geen ander zeker voorbeeld van een dergelijke samenwerking.

Representatie:

De TCB acht het schilderij iconografisch representatief voor het gevestigde beeld van de 17de eeuwse samenleving als rijk en bloeiend, door de combinatie van de grote omvang van het werk, het grote gezelschap en het geschetste beeld van de sterk geïdealiseerde cultuur van jonge mensen van goeude huize in de Gouden eeuw, kortom: de vroeg 17de eeuwse 'jeugdcultuur' van de rijken.

Cultuurhistorisch

Historisch - artistiek:

Beide schilders behoren niet tot de belangrijkste schilders van de vroege 17de eeuw, maar hun samenwerking in dit schilderij van een 'vrolijk/elegant gezelschap' is zeer bijzonder. Dirck Hals zelf wordt op het terrein van 'vrolijke/elegante gezelschappen' gezien als de belangrijkste schilder. De TCB acht dit schilderij bovendien een heel belangrijk, want alomvattend, voorbeeld van dit genre. Het schilderij is daarnaast kenmerkend voor het werk van Dirck van Delen, die tijdens zijn leven buiten de belangrijkste, kortstondige ontwikkelingen binnen de Hollandse architectuurschilderkunst stond, maar deze uiteindelijk langer zou overleven als belangrijkste inspirator van de latere, vooral Vlaamse, architectuurschilderkunst.

Informatief:

Het schilderij kent twee als direct voorbeeld op te vatten schilderijen, beide uit hetzelfde jaar 1628 en met vergelijkbare afmetingen, maar met architectuur van Bartholomeus van Bassen en enkel gesigneerd door Dirck Hals. Hierdoor heeft het schilderij een hoge informatiewaarde voor onderzoek naar samenwerking tussen schilders in de vroege 17de eeuw en onderzoek naar de locatie van deze specifieke samenwerking, mogelijk in Haarlem. Bovendien zijn er enkele tekeningen van de Dirck Hals bekend die personen bevatten die op dit schilderij te zien zijn.

Sociaal-Maatschappelijk

Maatschappelijk:

Er zijn de TCB geen aspecten van het schilderij bekend die een bijzondere betekenis voor bepaalde groepen of gemeenschappen inhouden.

Beleving:

Op het punt van beleving noemt de TCB het beeld dat het schilderij oproept van de 17de eeuwse samenleving, de rijkdom van de Gouden Eeuw.

Gebruik

Het schilderij bevond zich op het moment van toetsing op zaal in het Frans Hals Museum. Het behoort tot één van de belangrijkste zaalstukken van het museum. Mede door de grootte van het schilderij wordt het soms wel uit de vaste opstelling gehaald om ruimte te creëren voor tijdelijke tentoonstellingen.

Waardering beschermwaardigheidscriteria LAMO en Erfgoedwet

Onvervangbaarheid

De samenwerking van Dirck van Deelen en Dirck Hals aan dit schilderij maakt het werk uitzonderlijk. De TCB kent binnen het gehele genre van 'vrolijke/elegante gezelschappen' geen ander zeker voorbeeld van een dergelijke samenwerking. Bij verwante werken, zoals in Dublin (National Gallery), is de 'staffage' doorgaans door Van Delen zelf geschilderd, of is de architectuur, zoals in Wenen (Akademie) ten onrechte aan van Delen toegeschreven, in plaats van aan Bartholomeus van Bassen. Ook omvang en kwaliteit maken het hier besproken werk uniek.

Onmisbaarheid

Symboolfunctie:

Het schilderij vervult geen symboolfunctie ten aanzien van personen of gebeurtenissen, die voor het begrip en appreciatie van de Nederlandse (cultuur) geschiedenis van overtuigend belang zijn.

Schakelfunctie:

Het schilderij vervult een belangrijke schakelfunctie voor het begrip en appreciatie van de Nederlandse cultuurgeschiedenis op grond van het sprekende voorbeeld dat het schilderij vormt van de vroege 17de eeuwse schilderkunst van 'vrolijke/elegante gezelschappen', van samenwerking tussen schilders binnen dit genre in Nederland in die periode en van de 17de eeuwse samenleving, in het bijzonder de 'jeugdcultuur' van de goeude huizen.

Ijkfunctie:

Het schilderij heeft geen bijzondere ijkfunctie t.a.v. het onderzoek of de kennis van andere belangrijke voorwerpen van kunst, geschiedenis of wetenschap uit de betreffende periode.

Conclusie

Op grond van al het vorenstaande acht de TCB het schilderij "Elegant gezelschap in een Hollandse renaissancezaal" van Dirck Hals en Dirck van Delen beschermwaardig in de zin van de LAMO en Erfgoedwet.

De TCB komt tot deze conclusie op grond van de combinatie van de onvervangbaarheid en onmisbaarheid van het schilderij.

De TCB acht het schilderij onvervangbaar vanwege de samenwerking van Dirck van Deelen en Dirck Hals en het ontbreken van gelijksoortige werken binnen het genre van 'vrolijke/elegante gezelschappen'.

Voorts acht de TCB het schilderij onmisbaar vanwege de schakelfunctie die het vervult voor het begrip en appreciatie van de Nederlandse cultuurgeschiedenis op grond van de representant die het schilderij vormt van de vroege 17de eeuwse schilderkunst van 'vrolijke/elegante gezelschappen', van samenwerking tussen schilders binnen dit genre in Nederland in die periode en van de 17de eeuwse samenleving, in het bijzonder de 'jeugdcultuur' van de goeude huizen.